

Comparative Criminal Justice: Making Sense of Difference

TOM DAEMS*

David Nelken (2010), Londen: Sage, 117p.

Klein, maar fijn: het lijkt wel een nieuwe trend in het uitgeverwereldje. Nadat *Routledge* enkele jaren geleden boekjes van om en bij de tweehonderd pagina's begon uit te brengen in de (intussen uiterst succesvolle) *Key Ideas in Criminology* – reeks, startte aartsrivaal *Sage* onlangs met de *Compact Criminology* – reeks. De tot nog toe verschenen titels in deze nieuwbakken reeks, die eveneens in klein formaat op de markt worden gebracht, zijn zo mogelijk nog korter: zo telt *Comparative Criminal Justice* van David Nelken nauwelijks 117 pagina's. En het mag gezegd worden: deze trend is een verademing (en dit niet enkel voor wie al klamme handen krijgt bij de geur van een uit de kluiten gewassen turf of een aversie heeft voor boeken waarin elke witregel tijdens het productieproces onverbiddelijk uit het manuscript wordt geweerd). Je moet niet noodzakelijk ecologist zijn om te beseffen dat minder ook meer kan zijn. *Comparative Criminal Justice* bevestigt dit.

Nelken vangt zijn betoog aan met een kritiek op comparatieve handboeken die bestemd zijn voor de Amerikaanse studentenmarkt. De meeste van die boeken, zo stelt Nelken, werken vooral in de breedte, nauwelijks in de diepte. Officiële statistieken worden vaak kritiekloos gehanteerd. De focus is vooral op conventionele criminaliteit. Classificatie en beschrijving krijgen voorrang op verklaring en interpretatie. Er wordt te gemakkelijk voorondersteld dat het altijd en overal zinvol is om te spreken van een omvattend strafrechtsbedelingssysteem. De besproken handboeken hebben nauwelijks aandacht voor het klassieke rechtssociologische onderscheid tussen 'law in books' en 'law in action' en de weinige empirische discussies zijn vaak gebaseerd op gedateerde of controversiële studies. Er wordt een te rigied onderscheid aangebracht tussen zij die onderzoek verrichten vanuit een criminologische achtergrond en zij die werken vanuit een juridische achtergrond. Ook later in het boek keert de kritiek op dergelijke handboeken terug: zo plaatst Nelken kanttekeningen bij de wijze waarop cultuur aan bod komt (p. 48) en de terughoudendheid om transnationale ontwikkelingen een plek te geven binnen het traditionele paradigma (p. 72-73). Dergelijke handboeken sluiten daardoor vooral aan bij wat Nelken het oude descriptieve / classificerende paradigma noemt. Nelken meent dat er daardoor een kloof ontstaat tussen wat dergelijke handboeken als kennis presenteren, en de ruimere en meer ambitieuze literatuur die dergelijke kennis nu net gaat problematiseren en een meer interpretatieve benadering voorstaat.

Maar anderzijds heeft Nelken ook wel begrip voor de moeilijke situatie waarin de doorsnee Amerikaanse docent verkeert en voor zijn keuze om in de breedte te werken. Zoals hij ietwat sarcastisch opmerkt: *The choice to cover a lot of ground rather than go into*

* Postdoctoraal onderzoeker Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen (FWO), Instituut voor Strafrecht en Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U. Leuven.

these and other matters certainly reflects the type of student market and the priorities of undergraduate education in a large and varied country such as the USA, where knowledge of even the most basic facts about what goes on elsewhere in the world cannot be taken for granted' (p. 6). Het moet inderdaad een hele opgave zijn om jonge mensen die opgroeien in een cultuur waarin de wereld ofwel stopt aan de Amerikaanse buitengrenzen, ofwel louter door een Amerikaanse bril wordt bekeken, de liefde voor de comparatieve criminologie bij te brengen.

Onderzoekers hebben uiteenlopende drijfveren om vergelijkend onderzoek te ondernemen. Sommigen doen het omdat ze willen leren van andere systemen zodat ze hun eigen systeem kunnen verbeteren. Dit werpt wel de vraag op in hoeverre ook écht getracht wordt om het vreemde te begrijpen: *'For reform purposes, comparative researchers deliberately use accounts of practices elsewhere as a foil'* (p. 12). Vergelijkend onderzoek kan ook de risico's van ethnocentrisme en relativisme helpen bezweren. Beide gevaaren omschreef hij eerder als volgt: *'On the one hand, there is the risk of being ethnocentric – assuming that what we do, our way of thinking about and responding to crime, is universally shared or, at least, that it would be right for everyone else. On the other hand, there is the temptation of relativism, the view that we will never really be able to grasp what others are doing and that we can have no basis for evaluating whether what they do is right.'*¹ Nelken illustreert uitvoerig waarom het belangrijk is om stil te staan bij het startpunt van een vergelijkende studie. Waarom krijgt de rol van religie of familie bijvoorbeeld nauwelijks aandacht in cross-nationale verklaringen van opsluitingscijfers en wordt er vooral gekeken naar socio-economische factoren? Volgens Nelken zegt het vaak meer over de onderzoeker en hoe diens eigen positie een stempel drukt op het onderzoekszopzet. Hetzelfde geldt voor de keuze van vergelijkingspunten. Zo lijkt het wel alsof bepaalde plaatsen meer interessant zijn dan andere en worden de geliefkoosde doelwitten voor comparatief onderzoek soms geïdealiseerd. Denk maar aan de hedendaagse aandacht voor de Scandinavische landen. Nelken merkt hierover het volgende op: *'But such places are much more complicated when taken in their own terms and not only treated as exemplars of leniency. Thus Finland is strongly committed to repress drugs dealing, and Sweden to cutting down prostitution'* (p. 29). Een eerdere opmerking van Nelken sluit daar overigens naadloos op aan:

'whatever our objectives in studying criminal justice comparatively, we will not get far if we do not do all that is possible to make sure we have a fair grasp of what they think they are doing (as well as what they are actually achieving), and try to find out why it makes sense to them – to the extent it actually does so. If, on the other hand, our study of what is thought and happens in other places merely confirms what we already think is true and right (the need for more social inclusion, solidarity, tolerance, and respect for difference, for rational policy making and listening to the professionals, etc.), this will often mean that we have projected our ideals and not given sufficient care to analysing all that may lie behind the practices we are studying' (p. 7-8)

In hoofdstuk drie gaat Nelken in op het onderscheid tussen verklaren (het zoeken naar oorzaken die over culturen heen valide zijn en waarbij het perspectief van individuen

1 D. NELKEN, "Comparative Criminal Justice. Beyond Ethnocentrism and Relativism", *European Journal of Criminology*, 2009, 6(4), 291-292.

eerder van ondergeschikt belang is) en interpreteren (waarbij betekenisverlening en de rol van intentioneel handelen op de voorgrond treedt). De keuze tussen verklaring en interpretatie overlapt vaak met het onderscheid tussen kwantitatieve en kwalitatieve benaderingen enerzijds, en tussen het macro- en micro-analyseniveau anderzijds, zo voegt hij toe. Nelken verzet zich echter tegen een exclusieve 'of / of' -redenering: *'Rather than claiming that interpretative understanding should replace the search for explanation, I have insisted on the need to combine these two approaches (...) arguing that 'understanding' must come 'before', as well as 'after', 'explanation' (...) Urging comparativists to be more reflexive about which variables they select for their explanations is a goal that only a non-relativist would bother to pursue'* (p. 42).

Het vierde hoofdstuk – met de betekenisvolle titel 'Explaining too much?' – besteedt uitgebreid aandacht aan het punitiviteitsdebat, en meer in het bijzonder aan de discussies over stijgende opsluitingscijfers. Eigenlijk gebruikt Nelken dit debat om een aantal zaken die hij eerder in het boek aanhaalde, te illustreren. Dit gebeurt in het bijzonder middels een uitgebreide bespreking en kritiek van het boek *Penal Systems* van Michael Cavadino en James Dignan.² Nelken kondigt het onderzoek van de twee Britten vriendelijk aan als *'their innovative work'* (p. 59), maar eigenlijk maakt hij het met de grond gelijk. In hun boek verdelen Cavadino en Dignan de twaalf samenlevingen die het voorwerp uitmaken van hun studie, onder in vier grote groepen: neoliberal, conservatief-corporatistisch, sociaal-democratisch en oriëntaal-corporatistisch. De hypothese die ze daarbij pogen hard te maken, is dat *'political economy, and in particular the influence of neo-liberalism, offers the key to differences in punitiveness as measured by the numbers of people in prison'* (p. 60). Het sociaal en economisch beleid in neoliberale samenlevingen zou leiden tot *uitsluitende* culturele attitudes ten aanzien van deviante en gemarginaliseerde groepen in de samenleving; corporatistische samenlevingen (zoals Duitsland) en (vooral) sociaal-democratische samenlevingen (zoals Zweden) hebben een meer *insluitend* sociaal en economisch beleid dat burgers een betere bescherming biedt tegen de grillen van de vrije markt.³

Nelken werpt een hele reeks bedenkingen op bij de studie. Ten eerste, Cavadino en Dignan besteden weinig aandacht aan het vraagstuk of de criminaliteitscijfers overal wel hetzelfde zijn en aan de assumptie dat de criminaliteitsniveaus in de bestudeerde samenlevingen constant zijn. Hij merkt daarbij het volgende op: *'it is strange that the good things about more inclusive welfare-oriented or egalitarian social-democratic societies do not also reduce the level, or severity, of crimes being committed, rather than only shaping the response to them. And since our ideal is presumably to live in places that have both low levels of punishment and low crime it is a pity that this inconvenient point is passed over so quickly'* (p. 61).⁴ Volgens Nelken zijn er nochtans goede redenen om aan te nemen dat sommige van de plaatsen met hogere opsluitingscijfers die in de studie werden opgenomen (zoals de Verenigde Staten, Zuid-Afrika en Engeland en Wales) weldegelijk een hogere criminaliteitsgraad hebben. Ten tweede, ze laten na om te

² M. CAVADINO & J. DIGNAN, *Penal Systems. A Comparative Approach*. Londen, Sage, 2006, 380p.

³ *Ibid.*, 23-24.

⁴ Door te suggereren dat het eigenlijk weinig verschil maakt op vlak van criminaliteitsontwikkeling of we leven in een neoliberale of een sociaal-democratische samenleving kieperen Cavadino en Dignan (onbedoeld wellicht) heel wat invloedrijke criminologische theorieën – in het bijzonder de klassieke Mertoniaanse *strain* theorie en zijn modernere varianten – in de vuilbak.

bestuderen wat er achter de officiële gevangenisstatistieken schuilgaat en hoe deze geproduceerd worden. In Zweden worden bijvoorbeeld meer personen opgesloten, maar wel voor kortere tijd. Is Zweden dan meer inclusief en minder punitief? Cijfers verhullen vaak een complexe realiteit. Ten derde, Cavadino en Dignan hebben onvoldoende oog voor schommelingen. De rol van collectieve graties in Italië of de Finse naoorlogse beleidskeuze om de gevangenispopulatie drastisch naar beneden te brengen, zijn moeilijk te verzoenen met de stelling dat gevangencijfers afhankelijk zijn van diepere verschillen in politieke economie. Ten vierde, Nelken betwijfelt of de verklaring van neoliberalisme ook stand houdt voor landen buiten de groep die in de studie wordt betrokken. Zo merkt hij op dat China grote aantallen mensen opsluit, maar weinig liberaal is. Rusland en Zuid-Afrika hebben neoliberale ontwikkelingen gekend, maar die gingen gepaard met een neerwaartse trend in de gevangencijfers. *'This suggests that a wider variety of variables than those connected to political economy may also lead to high or lower punitiveness'* (p. 62-63). Ten vijfde, hun verklaring loopt het risico tautologisch te worden: *'It is hardly surprising to find that neo-liberalism in the USA and Europe correlates with exclusionary attitudes towards offenders, given that Cavadino and Dignan themselves actually define neo-liberalism as including such attitudes, as well as justifying the diversion of spending from welfare to the criminal justice system'* (p. 63). Ten zesde, ze exploreren onvoldoende andere mogelijke verklaringen. Zo wijst Nelken op het gegeven dat sommige Scandinavische landen weinig immigratie hebben ervaren of deze aan banden hebben gelegd. Nederland en Italië worden in hetzelfde hokje 'conservatief-corporatistisch' ondergebracht, maar zijn hun gelijkaardige gevangencijfers daarom ook meteen toe te schrijven aan gelijkaardige redenen van politieke economie? Wat daarenboven met sociale controle buiten de strafrechtsbedeling? Nelken wijst verder op het belang van de strafrechtelijke procedure als een semi-autonome variabele: *'All systems of criminal justice are to some degree intended to be selective in the cases that are taken on to trial and penalty, but they differ among themselves (and over time) in the way they construct and operate such selectivity'* (p. 64).

Nelken vervolgt met een reeks vragen over de afhankelijke variabele in het ganse debat: de betekenis van punitiviteit en verdraagzaamheid. Ook hier is het niet altijd duidelijk wat er schuil gaat achter de termen en hoe bepaalde ontwikkelingen gewaardeerd moeten worden (is tolerantie altijd goed?; wie bepaalt of iets 'punitief' is?; wanneer is dit het geval?; enzovoort). Verderop in het boek zwelt de kritiek op Cavadino en Dignan nog verder aan. Zo plaatst Nelken kanttekeningen bij het gegeven dat ze de natiestaat als analyse-eenheid vooronderstellen: *'can we really be sure that what happens in the places they discuss are independent of one other and thus explicable by local economic, social and political factors?'* (p. 74). Zonder dat Nelken het zo noemt, lijken Cavadino en Dignan hier ten prooi te vallen aan methodologisch nationalisme, d.w.z. ze benaderen natiestaaten ten onrechte als ware deze volledig gesloten, autonome en op zichzelf staande eenheden.⁵ Naar het einde van het boek toe deelt Nelken nog een laatste tik uit, dit keer over de gehanteerde methodologie (Cavadino en Dignan werkten met academische experts die hun thuisbasis hebben in de bestudeerde landen): *'they tell us very little about how they chose their collaborators, nor seem to be aware that each will have his or her own disciplinary biases and local political allegiances'* (p. 93). Kortom:

⁵ Zie hierover bijvoorbeeld: R. FINE, "Cosmopolitanism. A social science research agenda", In: G. DELANTY (ed.), *Handbook of Contemporary European Social Theory*. Londen, Routledge, 2006, 242-243.

Nelken mag dan wel vriendelijk en met zalvende woorden spreken over de 'innovatieve arbeid' van de tandem Cavadino - Dignan, maar eigenlijk blijft er in zijn ogen nauwelijks een spaander overeind van hun betoog.

Hoofdstuk vijf gaat in op de uitdaging van de globalisering aan het adres van het comparatief onderzoek. Volgens sommigen zetten de transformaties ten gevolge van globalisering het comparatieve project op losse schroeven. Nelken meent dat vergelijkend onderzoek de mondiale en cross-nationale aspecten in het plaatje dient op te nemen, maar anderzijds is hij er ook van overtuigd dat vergelijkend onderzoek een belangrijke bijdrage kan leveren om dergelijke ontwikkelingen beter te begrijpen: bijvoorbeeld om de lokale betekenis van wereldomspannende initiatieven te onderzoeken (zo verschilt de aanpak van mensenhandel naar gelang je te maken hebt met een 'aanbod', 'transit' of 'vraag'-land (p. 78)); of om processen van convergentie, kopiëren en samenwerking te duiden (p. 79 e.v.). Daarenboven waarschuwt Nelken voor het al te vlug terzijde schuiven van de natiestaat en premature aankondigingen van het einde van het statelijke strafrechtelijke monopolie. Gedegen vergelijkend onderzoek, zo stelt hij, moet aandacht hebben voor de wijze waarop staten omgaan met, en onderworpen worden aan, transnationale ontwikkelingen (p. 75-76). Eerder in het boek merkte hij overigens al op dat staten een geprivilegeerde plek blijven hebben in vergelijkend onderzoek: *'States are the locus both for collecting criminal statistics and for administration, and their boundaries often, though not always, coincide with contrasts in language and culture'* (p. 14).

Als afsluiter wijdt Nelken nog even uit over hoe kennis geproduceerd en gebruikt wordt. Hij wijst onder meer op de gevaren van het blinde vertrouwen op lokale experten. Nelken bespreekt drie methoden om hier een mouw aan te passen: *'virtual comparison'* (grensoverschrijdende samenwerking om tot betrouwbare vaststellingen te komen), *'researching there'* (direct contact met de informanten in hun eigen samenleving) en *'living there'* (ruimere participatie in het leven van de plaats die voorwerp uitmaakt van onderzoek). Nelken stelt dat elk van de drie hun voor- en nadelen hebben. Niettemin: als puntje bij paaltje komt, acht hij de laatste in het rijtje superieur: *'Virtual research and short research visits, by their nature, can require too much reliance on local experts and practitioners. Long-term involvement in a culture, by contrast, makes it more possible to discover the intellectual and political affiliations of our informants and gain direct experience of the relationship between criminal justice and wider aspects of the same society. Actually living in a place for a long period is the best – perhaps the only reliable – way to get a sense of what is salient'* (p. 96). Niet geheel toevallig sluit *'living there'* ook het dichtst aan bij zijn eigen situatie als 'buitenlander' in Italië.

Het zal intussen al wel duidelijk zijn: *Comparative Criminal Justice* is geen handleiding met concrete *tips* en *tricks* voor zij die zich aan het comparatieve avontuur willen wagen. Het is veeleer een boekje over vergelijkend onderzoek: Nelken levert onafgebroken commentaar bij recente ontwikkelingen in het comparatief onderzoek. Hij houdt zijn vakgenoten daarbij een spiegel voor. Het beeld dat oprijst is niet altijd even fraai, maar daar zit dan ook net de meerwaarde van de beschouwingen van Nelken *en de meerwaarde dat deze beschouwingen door Nelken worden geformuleerd*: zoals zo vaak is immers niet enkel de boodschap van belang, maar ook wie de boodschap brengt. Sommige van de kritieken zijn eerder al door anderen aangebracht, maar lijken tot dusver nauwelijks door te dringen. Om die reden heeft de criminologie in zijn rangen nood aan

figuren van het kaliber van Nelken – boodschappers met een boodschap - die de punten op de i kunnen zetten.

Doorheen het boek put Nelken uit zijn rijke ervaring met vergelijkend onderzoek. Zo verwijst hij vlijtig naar eerder of nog te verschijnen werk: de literatuurlijst bevat een 35-tal publicaties die zijn stempel dragen. Wie al wat vertrouwd is met het werk van Nelken, ziet om die reden wel wat zaken terugkeren. Maar voor wie nog niets van Nelken heeft gelezen, vormt dit een bijkomend voordeel: het boekje is daardoor niet enkel een prikkelend commentaar bij vergelijkend onderzoek, maar ook een inleiding tot het intussen imposante oeuvre van een productief en innovatief denker.